

Дмитро РАСПУТНІЙ,
Аспірант кафедри право гуманітарно-правового
факультету, (PhD)
Національного аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
e-mail: d.o.rasputnii95off@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9911-6374

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.16>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В СЕКТОРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ЗАГРОЗА СТІЙКОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ

***Анотація:** Продовжуючи дослідження умисного пошкодження об'єктів електроенергетики за ст. 194-1 КК України, із використанням методів і підходів кримінально-правової характеристики, слід відзначити важливість суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 194-1 КК України. Практика визначення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення й досі є актуальною темою для досліджень у правовій сфері, у зв'язку з подіями що трансформують суспільство під час бойових дій, також суб'єктивна сторона є одним із пріоритетних напрямків розвитку законодавства. Підґрунтям для цього є значна увага до суб'єктивних факторів у тому чи іншому виді правопорушень.*

***Ключові слова:** об'єкти електроенергетики, паливно-енергетичний комплекс України, освітнє середовище, кримінально-правова характеристика, суб'єктивна сторона, мотив, вина, умисел.*

Соціум ще з початку 20-го століття усвідомив усю необхідність електрозабезпечення. Так, на даний момент, особливо у період потреби в децентралізації наукової структури та формуванні гнучкого й інтерактивного підходу до вивчення й дослідження тих чи інших галузей, існує пряма необхідність у енергопостачанні таких децентралізованих центрів або осіб, які безпосередньо займаються вивченням і, розвитком суспільства. Виходячи з цього формулювання, правильніше зазначити, що прямі удари або пошкодження, завдані з непрямым чи прямим умислом таким об'єктам, є ударом не лише по стабільності держави, але й спрямованими на уповільнення розвитку суспільства.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що безпека енергопостачання таких об'єктів є безумовно важливою й однією з критично залежних галузей у державі, а відповідно, стійкість цього сектору гарантує розвиток так чи інакше. Для розкриття важливості тематики стійкості освітнього середовища варто окремо наголосити на енергопостачанні цього сектора, зокрема необхідно запобігати й розслідувати правопорушення, спрямовані на порушення роботи електроенергетики та паливно-енергетичного комплексу

України як складової яка формує підґрунтя для розвитку держави. Розкриття питання суб'єктивної сторони правопорушень, пов'язаних із умисним пошкодженням об'єктів електроенергетики, є, на нашу думку, однією з базових і фундаментальних складових в цьому питанні.

Значення суб'єктивної сторони важко переоцінити як у слідчому процесі, процесі доведення, так і в процесі захисту. Цінність суб'єктивної сторони полягає в тому, що завдяки правильно визначеним характеристикам здійснюється незалежна кваліфікація діяння та відмежування його від інших правопорушень, встановлюється ступінь суспільної небезпеки діяння та особи, яка його вчинила, відбувається індивідуалізація покарання порушника, вирішується питання звільнення від кримінальної відповідальності.

Аспектам кримінально-правової характеристики та суб'єктивної сторони, зокрема, приділяють увагу такі вітчизняні вчені, як В.І. Борисов, А.А. Вознюк, О.А. Грітенко, В.К. Гришук, Р.В. Вереша, Т.М. Луцький, Є.Л. Стрельцов.

Продовжуючи тему дослідження умисного пошкодження об'єктів електроенергетики за ст. 194-1 КК України, варто використовувати методи й

підходи кримінально-правової характеристики, як зазначали В. Борисов та О. Пашенко. У своїй роботі «До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів» вони описували основні положення складу правопорушення, відповідно включаючи до його складу й суб'єктивну сторону [1, с. 180].

Виходячи з уявлень зазначених вище вчених, кримінально-правова характеристика є системою, сукупністю спеціалізованої інформації про конкретне кримінальне правопорушення. Для більш чіткої картини варто зазначити, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є однією з чотирьох груп ознак (об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони кримінального правопорушення), які формують склад кримінального правопорушення.

Ми повною мірою поділяємо наведені думки, які цілком узгоджуються з напрацюваннями В.М. Бурдіна. У своїй роботі «Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: Навчальний посібник у схемах» він включає поняття суб'єктивної сторони, яка характеризується виною у формі умислу [4, с. 39-41].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення являє собою передусім внутрішню характеристику кримінального правопорушення. Виступаючи в ролі прихованої сторони, вона певною мірою є складною для безпосереднього спостереження.

Правопорушення за своєю сутністю є визначеною та послідовною протиправною поведінкою особи, яка спрямована на вчинення протиправного діяння, у контексті її психофізичного стану та єдності моральних орієнтирів, як зовнішніх, так і внутрішніх мотиваторів.

Дії, спрямовані на вчинення протиправного діяння або безпосередньо сам акт правопорушення, у своїй основі мають намір змінити об'єктивну реальність. Ця реальність нерозривно пов'язана з внутрішньою стороною суб'єкта (особи, що вчиняє кримінальне правопорушення), що, своєю чергою, спричиняє внутрішні зміни в психофізичному стані суб'єкта. Саме ці зміни регулюють поведінку людини в даний момент і впливають на її подальші дії.

Відповідно до основних положень кримінально-правової теорії, основною юридичною ознакою суб'єктивної сторони, яка характеризує психічний зміст кримінального правопорушення, є вина.

Вина — це психологічне ставлення до вчинюваного акту (дії або бездіяльності). З точки зору психології вона не завжди ототожнюється з внутрішніми переживаннями суб'єкта, який вчинив правопорушення. Законодавець, у ст. 23 «Вина» КК України, констатує та закріплює формулювання, що це «психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [3].

Важливість вини як обов'язкового елементу суб'єктивної сторони підкреслює той факт, що згадка про неї міститься не лише в Кримінальному кодексі України, а й у Конституції України. У ст. 62

Конституції України зазначено: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [2].

І.Б. Газдайка-Василишина визначала, що вина особи, як базова категорія в проблематиці суб'єктивної сторони та як єдина обов'язкова ознака елементу складу злочину, має надзвичайно важливе значення (як теоретичне, так і прикладне [8]).

За визначенням, на нашу думку вина — це передбачене кримінальним законом психічне ставлення особи у формі умислу або необережності до вчиненого діяння та його наслідків, яке виражає негативне або байдуже ставлення до інтересів особистості та суспільства [9, с. 283].

Можливо стверджувати, що вина як психічне ставлення містить в собі два ключових елементи: свідомість і волю, які в сукупності формують її зміст. Вона складається з двох аспектів: інтелектуального та вольового.

Законодавець встановлює обов'язковість вини для будь-якого кримінального правопорушення. При цьому кожен вид вини розглядається крізь призму двох ознак: інтелектуальної та вольової.

Інтелектуальна сторона вини проявляється в усвідомленні особою суспільної небезпеки своєї поведінки та її протиставленні інтересам суспільства. Особа повинна розуміти, які дії вона вчиняє щодо оточуючих, передбачати наслідки своїх дій, а також причинно-наслідковий зв'язок між своїми вчинками та настанням результатів.

Про поняття інтелектуальної та вольової ознак П.Л. Фріс зазначає, що інтелектуальна ознака вини характеризується усвідомленням особою суспільно небезпечного характеру власної поведінки, що охоплює розуміння об'єкта злочину, об'єктивної сторони (включаючи час, місце, обставини, спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину, у випадку, коли ці ознаки включені як конструктивні у склад конкретного злочину) [7, с. 168].

Вольова ознака вини утворює ставлення особи до тих самих обставин, які входять в інтелектуальний зміст вини. Воля — соціально обумовлений стан психічного регулювання поведінки суб'єкта, що ґрунтується на його прагненні та здатності до свідомого вибору мети діяльності, шляхів і засобів її досягнення.

Як наголошує Ю. А. Красіков, воля — практична сторона свідомості, функція якої полягає в регулюванні практичної діяльності людини [7, с. 168-169].

Враховуючи позицію Ю.А. Красікова потрібно зазначити що П.Л. Фріс зазначав про те що, не можна погодитись з Ю.А. Красіковим, який вказує, що вольовий момент кримінально-протиправної недбалості полягає в тому, що винний, маючи реальну можливість не допустити злочинні наслідки вчиненого діяння, не вживає відповідних заходів для недопущення їх настання. Такий підхід вбачається помилковим, тому що у формулі кримінально-протиправної недбалості законодавець взагалі не визначає, як винний ставиться до наслідків [7, с. 177].

Тобто інтелектуальний елемент вини, являє собою: усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння, передбачення суспільно небезпечних наслідків діяння. Вольовий елемент: ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків.

При вчиненні кваліфікованого або привілейованого кримінального правопорушення обставини, які його характеризують, також повинні охоплюватись свідомістю особи. При вчиненні злочинів з матеріальним складом свідомістю особи повинні охоплюватись наслідки злочину.

П.Л. Фріс визначає злочини з матеріальним складом – це такі склади злочинів у яких момент закінчення злочину співвідноситься з моментом настання шкідливих наслідків. До цієї групи складів злочинів належать, зокрема, всі види вбивства, тілесних ушкоджень, крадіжок, грабежів та низка інших злочинів [7, с. 112].

Тобто такі в яких наслідки є необхідною ознакою та відіграють ключову роль. Наша думка збігається з цього приводу з думкою П.Л. Фріса та підтверджується думкою про те що умисел є прямим, і тільки він характерний для умисних кримінальних правопорушень ціль дії яких спрямована саме на пошкодження, а отже кінцевий результат діяльності утворюється безпосередньо в момент втручання в роботу такого обладнання, або порушення цілісності об'єктів електроенергетики.

Проте виникають думки про те що, в об'єктивній реальності, більшість злочинів що кваліфікуються за ст. 194-1 КК України мають на меті саме майновий характер, а в діях підозрюваних вбачались саме корисливі мотиви. Тож це призводить до міркувань на тему непрямого умислу.

Для більш цільної картини варто розглянути й умисел як суб'єктивну сторону складу злочину. Ст. 24 КК України про умисел закріплює формулювання прямого або непрямого умислу. Так, законодавець в контексті розгляду безпосередньо ст. 194-1 закріпив поняття умислу діяння та визначає положення про його прямий характер, спираючись на поняття вини та умислу зазначених у ст.ст. 23 та 24 КК України.

У ч. 1 ст. 194-1 КК України законодавець повною мірою описав поняття умислу, включаючи як прямий, так і непрямий умисел та наслідків. Це підтверджується словами про умисність діяння, про причинно-наслідкові зв'язки, якщо дії призвели або могли призвести до порушення нормальної роботи об'єктів електроенергетики, створили небезпеку для життя людей або призвели до інших серйозних наслідків.

З наведених визначень інтелектуальних та вольових ознак вини дійсно можна зробити висновок, що об'єктивні обставини, на підставі яких може бути встановлена суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, являє собою усвідомлення суб'єктом злочинної діяльності, а отже, становлять предмет дослідження психології.

Прикладом для розгляду суб'єктивної сторони умисного пошкодження об'єктів електроенергетики може бути вирок суду від 07.05.2024 винесений Жовківським районним судом Львівської області, де було встановлено, що

особи з корисливих мотивів з метою матеріального збагачення пошкодили об'єкт енергетики, однак не бажали настання руйнування цього об'єкта шляхом обвалу ліній повітряної електропередачі, ми можемо бачити, як вольовий момент, так й необачність, що характерні для цього виду кримінального правопорушення. Це проявляється в тому, що особа або легковажно розраховувала на попередження суспільно небезпечних наслідків, або не передбачала їх настання, що призводить нас до думки про кримінально-протиправну недбалість [6].

Для підтвердження даної тези ми наводимо думку В.М. Савицької яка зазначала, що поняття завідомості за кримінальним правом України це ознака, що додатково підсилює інтелектуальний момент прямого умислу і полягає у достеменній обізнаності та явному усвідомленні винуватого задалегідь до вчинення кримінального правопорушення про юридично значущі обставини, передбачені кримінальним законом [5, с. 18].

Подібні кримінальні правопорушення не можуть бути вчинені з непрямим умислом, вільний зміст якого у вигляді свідомого допущення закон пов'язує виключно з суспільно небезпечними наслідками, які входять до складу об'єктивної сторони тільки матеріальних складів.

Наступними аспектами для розгляду цього питання є мотив і мета.

Мотив і мета є ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, але на відміну від вини та умислу, часто мають факультативний характер. У середовищі юристів і правоохоронців прийнято визначати мотив і мету кримінального правопорушення наступним чином: Мотив — це обумовлене зовнішніми факторами, потребами та інтересами психологічне (внутрішнє) спонукання особи, яке провокує в останньої рішучість до вчинення акту порушення суспільних відносин, які перебувають під охороною закону, і порушення яких, в свою чергу, несе покарання згідно санкцій кримінального законодавства та проявляється як кінцевий результат фізичної та/або ментальної діяльності у вигляді порушення суспільних відносин, що призводить до зміни дійсної реальності.

Мета — це ідеальна (ментальна) модель бажаного результату, до якого прагне правопорушник за допомогою прямого або непрямого впливу на вчинення правопорушення.

При цьому варто звернути увагу, що мотиви та мета не входять до змісту вини, але тісно взаємопов'язані з нею. Через вищеописані поняття мети та мотиву проявляються, по суті, положення вини та прямого умислу в кожному конкретному кримінальному правопорушенні.

Існування вини апіорі неможливе до і поза межами кримінального правопорушення. Вина як кримінально-правове явище, як психічне ставлення до вчиненого суспільно небезпечного діяння, виникає і проявляється лише в момент вчинення кримінального правопорушення. Народжуючись на основі вже існуючих мотивів і цілей, вина не включає їх у себе як складові елементи.

Завершуючи дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194-1 КК України "Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики", та його суб'єктивної сторони, хотілося б підбити окремі підсумки за викладеним вище.

Завдяки суб'єктивній стороні вдається кваліфікувати діяння, відмежувати його від інших злочинів, визначити ступінь суспільної небезпеки, індивідуалізувати покарання та вирішити питання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Суб'єктивна сторона злочину, зокрема вина, мотив і мета, є вирішальними для встановлення правової природи діяння. Важливо враховувати як інтелектуальні, так і вольові аспекти, вину, а також мелюзіві факультативні ознаки.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194-1 КК України характеризується умисною формою вини. При цьому умисел може бути прямим і непрямим, а необережність може виражатися в кримінально-протиправної самовпевненості, яка, незважаючи на все, повинна враховуватися як обтяжуючий фактор.

Бібліографічні посилання

1. Борисов В. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів // Вісник академії правових наук України. 2005. № 3 (42) С. 180–190. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/702/1/Visnik2005_3%2842%29.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

2. Конституція України: Закон України редакція від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.11.2024 р.).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України редакція від 21.11.2024 р. № 25-26, ст.131// База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.11.2024 р.).

4. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: Навчальний посібник у схемах/В. М. Бурдін, Львів, 2019. 44 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2679/1/%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_28-10-19_%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%9A.pdf (дата звернення: 09.11.2024 р.).

5. Савицька В.М. Поняття завідомості за кримінальним правом України: дис. докт. філософії: 081 Право. Дніпро, 2021. 225 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df010/d.pdf> (дата звернення 23.11.2024 р.).

6. Вирок суду № 1-кп/444/97/2024 у справі № 444/4599/23 від 07.05.2024 винесений Жовківським районним судом Львівської області Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118120070> (дата звернення 23.11.2024 р.).

7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник видання 3-тє, доповнене і перероблене/П. Л. Фріс. Одеса: Фенікс, 2017. 235 с. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/2225/1/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення 23.11.2024 р.).

8. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2010. 202 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/296/1/gazdaika-vasuluchun%20dusert.pdf> (дата звернення 25.11.2024 р.).

9. Борисов В. І. Вина у кримінальному праві. Вісник Асоціації кримінального права України, 2016, № 2(7) С. 283-284. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/9584/6004> (дата звернення 23.11.2024 р.).

D. Rasputnii

Criminal-law characteristics of intentional damage to electrical energy facilities in Ukraine's fuel and energy sector as a threat to the stability of the educational environment: selected issues of subjective side analysis.

Abstract: Continuing the study of intentional damage to objects of electricity supply under Article 194-1 of the Criminal Code of Ukraine, using methods and approaches of criminal-legal characterization, it is important to highlight the significance of the subjective side of the offense classified under Article 194-1 of the Criminal Code of Ukraine. The practice of determining the subjective side of a criminal offense remains a relevant topic for research in the legal field, in connection with a number of international legal acts, and is also one of the priority areas for the development of legislation. The basis for this is the significant attention paid to subjective factors in various types of offenses. Despite the fact that the subjective side is the internal aspect of the crime and mostly hidden, it is key in determining the punishment for the committed offense.

Keywords: Objects of electricity supply, fuel and energy complex of Ukraine, educational environment, criminal-legal characterization, subjective side, motive, guilt, intent.

Зразок для цитування:

Распутній Д. Кримінально-правова характеристика умисного пошкодження об'єктів електроенергетики в секторі паливно-енергетичного комплексу України як загроза стійкості освітнього середовища: окремі питання аналізу суб'єктивної сторони. Пропліє права та безпеки: наук. журнал. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. № 5. С. 60-63. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2024.5.16>.